

Maszkok és rétegek

Ardamica Zorán: *Bőre kétezer*

TÓTH LILLA

Ardamica Zorán legújabb verseskötetéről írni nehéz és komoly feladat. A címben megjelenő „kétezer” szó előrevetíti a sokszínűséget, és a versek elolvasása, újraolvasása során úgy érezzük, egy újabb réteggel mindig közelebb jutunk a valódi jelenségekhez. Pedig nem így van. A *Bőre kétezer*, amely 2013-ban jelent meg a dunaszerdahelyi Nap Kiadó gondozásában, a megismerhetetlen dolgokat, a megismerés kísérletének kudarcát helyezi a középpontba. Ezt olyan aspektusok mentén érzékeljük, mint a nyelv, az emlékezés, a trauma, a felejtés, a zene vagy akár a test.

A *Bőre kétezer* szerkezetileg két ciklusból áll. A két ciklus valójában alkothatna egyet is, de a költő szükségét érezte, hogy két blokkba helyezze „maszkjait” és „rétegeit”. Az első, *Maszkokban járok* ciklus a második ciklus nyitóverséről kapta az elnevezését, míg a második ciklus a *Kétezer rétegű* címet kapta. Az első blokk kilenc versét az álnév, az intertextualitás, a szlovákiai magyar közélet vagy a zeneiség megfogalmazása jellemzi. Az első vers a *Jiran Morrica* álnév alatt közölt *eljöttek* című alkotás, amely a kötet egyik legjelentősebb darabja. A kötet nyitódarabjaként és az egyik leghosszabb verseként óhatatlanul megragadja az olvasó figyelmét. Ardamica Zorán észrevétlenül vált szintet álomkép és emlékképek között, létező és elképzelt terek és helyszínek közt, az egyén reményei és kiábrándultságai közt. Ennek ellenére ez a vers nem csupán ellentétekben és dichotómiákban ábrázol. Az *eljöttek* című vers egy álombeli dialógust vetít elénk, mely az „alvó” és az őt megtámadó „indiánok” közt zajlik. Az indiánok, mint valamiféle képviselői a tudatalattinak, rákényszerítik, hogy emlékezzen, és a fejében megszólaló hangok hatására leírja a saját magáról alkotott képet. Az indiánok nemcsak rákényszerítik, hogy megvallja önazonosságát, hanem számon is kéri

„indiánjaik” elpusztítását: „és mi mit vétettünk így ők hogy / indiánjainkat / elpusztítottad fehérember”. Érdekes dialógushelyzet jelenik meg, az indiánok vádolják, fenyegetik a versben megjelenő „fehérembert”, miközben az én önmagával is párbeszédet folytat. A versben megszólaló alany fenyegetve érzi identitását, harcol és igyekszik biztosítani függetlenségét, szabadságát: „nem érezheted őket vagyis kiirtottad magadból az / indiánjainkat / mondtam nem is úgy van / hisz én szeretem a szabadságot / de nem hittek nekem / nem hitték hogy / bennem is lovagol egy csapat szabadhajú rézbőrű”. A szöveg párbeszédbe lép az olvasóval is, elbeszéli azokat a körülményeket, amelyek meghatározzák önazonosságát: az olvasó felismerheti saját magát, hiszen az ember mindig a társadalmilag elvárt viselkedést, nem pedig a kedve szerinti cselekvést, az ideálisat választja: „így irtom másból is példát mutatva / rossz példát / amikor kocsiba ülök és képernyőn olvasok és / halálos híradók közben vacsorázom / amikor kedvenc könyveim helyett / a szükségeseket olvasom / és gitár helyett bevásárlókocsit markolok / amikor hajnalban nem szeretkezni ébredek / hanem munkába indulni”. A melankolikus monológ után hirtelen újra megszólal az eredeti vádló, fenyegető dialógus, felgyorsul a versben az idő, és állandóan változik a tér (természet, város, kocsmá), ezekkel a ritmikus váltásokkal pedig a felgyorsult élet körforgását érzékelteti a szöveg. Míg végül előtörnek az indiánok, az én „okádni” kezdi őket, demonstrálva, hogy mindenkiben ott lakozik az idea, a szabadság utáni vágy. A vers beszélője azonban mégis azzal szembesül, hogy hiába a szembenézés önmagával, a bizonyítás, végül egyedül marad: „és amikor már meg tudtam szólalni / mondtam hogy na ugye láthatjátok / mennyi indián lakozott bennem / de senki / senki sem volt már ott aki hallhatta volna / aki láthatta volna / szlovákiai magyar nootka chumash navajo cheyenne mazateka / mohawk mescarelo chirichua sioux és más kihányt rézbőrű / alakomat”. És amikor a vers beszélője rádöbben, hogy egyedül maradt, már csak abban bíz, hogy az álomból való ébredés megnyugvást hoz, de sajnos az éber valóság semmivel sem könnyíti meg az egyén sorsát: „vártam hogy a felszabadító hajnal / a zavart ébredés / de csak vágattak vágattak távolodtak a hold / fagyos távolsága felé”. Ardamica azzal, hogy ebben az erőteljes nyitóversben többször is előtérbe helyezi a személyes identitásának szlovákiai magyar mivoltát, egyfajta kollektív identitástudatot is felépít, amely által egy szlovákiai magyar olvasónak többletjelentéssel is szolgálhat ez a vers.

A ciklus további versei különböző költőkre vagy alkotásokra utalnak, maszkokat, álarcokat teremtve, beszédmódokat idézve. A *120-40-07* című 2007-es Kassák évfordulóra vonatkozik (született 120 éve, meghalt 40 éve, évforduló 2007-ben), és a kassági kódok fejtegetésével játszik el bravúrosan a szövegben: „ez már az öregség jele / a tél reszketéssel van tele / a szemiotikus nem érti a farakásokat / széteső fojtott torkú kémények tövében

/ improvizált galambinvázió". A *Némethi állatkák* című sorozat Németh Zoltán verseivel lép kapcsolatba, nyelvi-poétikai párhuzam is felfedezhető Németh 2007-ben megjelent, *Állati nyelvek, állati versek* című kötetének darabjaival, a nyelvi humor vagy akár a rontott nyelv alkalmazásában is. A ciklus utolsó verse a *Ballada a balladáról*, amely szintén a dialógusra, az álom képzetére és a zene kontextusaira utal, Jimi Hendrix és Joe Bonamassa munkássága jelenti az értelmezés kontextusát. A szöveget Joe Bonamassa slágeréből, a *The Ballad of John Henry* című számból származó sorok szövik át, és maga Joe alakja is meg jelenik előttünk az álomban, mint saját dalának aktív szereplője. Ardamica a refrénszerű zenei elemeket is átmenti a versbe („Who killed John Henry...”), és a cím tautológiája is értelmet nyer, hiszen ez valóban egy ballada Joe Bonamassa *The Ballad of John Henry* című daláról.

A kötet második ciklusában az intertextualitás kevésbé domináns, a ciklus címében megjelölt *kétezer rétegű* az egyén kiismerhetetlenségét hangsúlyozó szempontrendszer sejtet. A ciklus nyitóverse a *maszkokban járok*, amely paradoxonnal indítja ezt a szakaszt: „maszkokban járok / csupa őszinte álarc mögött”. A személyes hangvételű versben később szembeállítja az őszinteséget és a „maszkos valóságot”, hiszen a társadalomban kötelező szerepeket játszani („nehogy már meg kelljen / ismerniük engem / még tán zavarba jönnének”), illetve maszkjaink megbízhatóak az általunk rájuk ruházott tulajdonságok szerint („éppen elég / nyelvet kölcsönöznek / maszkjaim az igazmondáshoz”). A maszkok nem szégyenérzetet keltenek: aszerint, ki előtt viseljük őket, mindenki más-más arcunkat ismeri meg, és vállalt szerepeink, álarcaink struktúrákat hoznak létre. Bizonyos értelemben általuk épül fel személyes és kollektív identitástudatunk is. A vers már-már teljesen önazonos tényezőként tekint a maszkra, de a záró szakaszban azért megjelenik az identitás valódi jellege: „holnap megint valaki más / által lehetek talán-önmagam / a gőgös ujjlenyomat-leolvasó / univerzum intézményesített / hazugságsztrádáin rohangálva / mindenféle üzenetsomagokkal / mások sebességével / mások ritmusában / a magam dallamait rejtve / kétezer rétegű / szerelmes bőröm alá”. A ciklus és a kötet egyik legösszetettebb alkotása a *lázáros, szomorú* című vers. Ady Endre 1917-ben megjelent *Nézz, drágám, kincseimre* című versére utal maga a cím („Nézz, Drágám, kincseimre, / Lázáros szomorú nincseimre”), és valóban, a vers tartalmát és hangulatát meghatározzák ezek a „nincsek”. A szöveg három részből épül fel, amelyek a hiánnyal, a nincseink fölötti hatalomgyakorlással, majd az emlékezéssel és felejtéssel foglalkoznak. Filozófiai és pszichológiai aspektusokkal is bír Ardamica Zorán verse, a hiányt traumaként jelöli meg, és azt állítja, hogy „egyes elméletek szerint / a trauma lélektani feldolgozásának / két módja létezik: felejtetni vagy emlékezni”. Vagyis a hiányérzetet vagy elfeledni kell, vagy emlékezni rá,

de „megfeledkezni róla ha fennáll / csupán rövid időszakokra vagy képes”, továbbá „folyamatosan emlékezni rá / sem tudatos döntés / hanem önműködő átok”. Ezáltal a trauma feldolgozhatatlanná válik, és képes lesz felemészteni az egyént: „éppenséggel a trauma / dolgoz emészt fel téged”. A megoldás pedig: a „traumát szerintem / – nincs ebben semmi lírai – / csak újabb traumával olthatunk ki”. A kötet második ciklusának további versei sokszor személyesebb hangvételűek, és sokszor pillanatnyi szituációkat dolgoznak fel. Ilyen például az *elkésel* című vers, ahol az egyén egy pillanatra rácsodálkozik az őt körülvevő valóságra: „nézem a hajnali hóesést / röpül egy elszállt angyalka / hátbaver kétszer kocsiulcs / kávé nincs megint elkésel”. Ebben a ciklusban több olyan vers helyet kap, amely nyelvi játékokra és humorra épül. A nyelvi-poétikai működésre reagál a *ragrímek elé, vajon a, na édes kisfiam*; az írás folyamatára reflektál *a vers születése*; a diskurzusrendszerekkel is foglalkozik az *...áké lett a nyelv*. A lehangsúlyosabb azonban ebben a szakaszban is a személyes vagy a kollektív identitás válsága és kiismerhetetlensége.

A kötetet az első elolvasása után muszáj újraolvasni. Nem olyan típusú verseskötetről van szó, amely könnyedén befogadható. Valószínűleg az olvasónak le kell ásni a kétezer réteg alá, hogy érzékelni és értékelni tudja a jelenségeket. Azt viszont bátran megállapíthatjuk, hogy az álarc mögé bújtatva, kétezer réteg alá temetve, remek sorok, gondolatok rejtőznek Ardamica Zorán legújabb kötetében. Valójában mi is szeretnénk néha ilyen „szlovákiai magyar nootka chumash navajo cheyenne mazateka / mohawk mescarelo chirichua sioux” rézbőrűvé válni, ha csak rövid időre is.

(Nap Kiadó, Dunaszerdahely, 2013)

